

Василь ЩЕПАКІН,

доктор мистецтвознавства, доцент,
Харківська державна академія культури

ВОЄННИЙ МИСТЕЦЬКИЙ ХАРКІВ: МИСТЕЦЬКО-КРАЄЗНАВЧЕ ОСЯГНЕННЯ

З першого дня повномасштабної російської агресії прикордонний майже двохмільйонний Харків перетворився на місце проведення безпосередніх бойових дій, зазнавши масштабних обстрілів і руйнацій та втративши сотні людських життів. Із відсуненням агресора від окружної дороги ціною героїзму і самовідданості військовослужбовців ЗСУ, підрозділів ТРО, НГУ, ДСНС місто отримало статус прифронтового. Нині, через 14 місяців, після початку нападу північного сусіда, попри поліпшення стану Міста-Героя, не зникла загроза руйнації інфраструктури, житлових, навчальних, культурних, торговельних, виробничих об'єктів Харкова і області, частина якої й досі перебуває під окупацією.

Попри ці трагічні й, водночас, героїчні події, втративши за перші тижні війни чи не дві третини свого населення, ще не оговтавшись від первісного шоку і перебуваючи на передовій лінії вогню, вже з березня минулого року залізобетонний Харків дедалі активніше почав чинити, разом із військовим, культурно-мистецький спротив: у захищених приміщеннях – на станціях метрополітену, у підвальних приміщеннях кафе, артистичних центрів тощо – спочатку майже спонтанно, виключно на волонтерських засадах, згодом все більш організовано і масово почали проводитися численні виступи музикантів різних стилів і напрямів, літературно-поетичні заходи, театральні постанови, організовуватися виставки місцевих художників, фотокореспондентів, проводитися культурологічні і мистецтвознавчі зустрічі. В Інтернет-виданнях друкуються і під час імпровізованих онлайн концертів у засекречених місцях Харкова звучать «армійські хоку» харківського поета А. Полежаки у вигляді стьобу над повсякденним побутом українських захисників, на YouTube розміщуються патріотичні і ліричні, часто тільки-но створені пісні харківських рок-гуртів «Папа Карло», «Bud'More», «The BeatChess» та ін. На розвалинах зруйнованих рашистами будинків і просто на вибоїнах на асфальті від снарядів харківський стріт-арт художник Г. Зіньківський створює сповнені глибокою філософією роботи, молодий графік П. Кассанеллі презентує нині відомий далеко за межами Харкова й України малюнок «Харків-Залізобетон», який нині є чи найпопулярнішим у місті брендом, фотожурналіст і поет Л. Логвіненко демонструє свої щемливі роботи з Харкова і з місць запеклих боїв останніх місяців на виставках у приміщеннях і просто неба, популярний у Харкові екскурсовод М. Розенфельд у бронезилеті і в касці проводить інтернет-екскурсії найбільш зруйнованими вулицями міста, музикознавець Юлія

Ніколаєвська постійно проводить велетенську концертно-просвітницьку і науково-популяризаторську діяльність, залучаючи до цих акцій колега-музикантів, які залишилися в місті, журналіст В. Чистилін і арт-менеджер, девелопер Д. Кутовий влаштовують цікаві змістовні творчі акції з письменниками, поетами, філософами, музичними колективами, а на Майдані Свободи постійно активно працює з 2014 року єдиний на сьогодні в Україні волонтерський намет «Все для Перемоги», багатогранною діяльністю якого опікується громадський активіст Б. Редін.

Лева частина зібраних коштів від таких і подібних мистецьких і культурологічних акцій, частина з яких відбувається наживо, спрямовувалася і понині спрямовується на підтримку ЗСУ, ТРО, НГУ, ДСНС тощо. Саме в Харкові – вперше в Україні з часів підступного нападу рашистів – ще на початку квітня 2022 р. відбувся джазовий концерт, організований відомими музикантами С. Давидовим і Я. Ведаманом, а в серпні – знов-таки вперше в Україні за часів повномасштабної війни – справжній джазовий фестиваль Kharkiv Jazz Frontier. Не вплинула війна і на проведення в місті (з поправкою на денний час) щорічної «Ночі музеїв». Ще на початку травня минулого року у покаліченому від обстрілів великому і ще неприбраному від уламків розбитих вікон залі ХНУМ імені І. П. Котляревського відбувся концерт до 105-ї річниці від часу заснування закладу. Вже вдруге за часів війни у місті нині проходить Kharkiv Music Fest за участю народної артистки України Б. Півненко. Місто відвідують із лекціями, творчими зустрічами тощо знакові для сучасної України особистості: Ю. Андрухович, В. Портников, С. Вакарчук, В. В'ятрович, численні інші непересічні письменники, артисти, музиканти, а також – практично щоденно – кореспонденти з усього світу. Чимало музикантів, артистів театрів, художників, фотомитців, літераторів, культурологів (серед інших – чи не найвідоміший у світі серед сучасних українських письменників С. Жадан) за ці 14 місяців отримали державні нагороди і військові відзнаки та подяки харківських підрозділів ТРО за волонтерську допомогу і службу в лавах наших захисників, адже багато представників творчих професій зараз перебувають на передовій і віддають життя за незалежність України. Багатьох з них Харків вже ніколи не дорахується: Алея Слави на харківському 18-му цвинтарі, заповнена могилами Воїнів-Героїв до лютого минулого року неповними трьома рядами, зараз обіймає майже весь величезний квартал...

Весь цей потужний культурний спротив Харкова чи не з перших місяців агресії орків почав дедалі все потужніше висвітлюватися на різноманітних місцевих, українських і зарубіжних медіаресурсах. Разом із цим, протягом року вже з'явилася низка наукових публікацій, в яких мистецтвознавцями, культурологами, філософами, істориками здійснюється спроба з мистецько-краєзнавчих і культурологічних позицій осягнути феномен різновекторного потужного мистецького життя міста за

часів війни і внесок представників різноманітних творчих сфер у Перемогу над ворогом.

Показово, що водночас з цією науковою конференцією в Університеті Григорія Сковороди в Переяславі в ХНУМ імені І. П. Котляревського проходить традиційний Всеукраїнський конкурс «Арт-журналістика 2023», на якому, безумовно, червоною ниткою в усіх номінаціях, принаймні в учасників-харків'ян, буде висвітлення саме подій, безпосередньо пов'язаних із культурним спротивом нашого міста. Чи не першими мистецтвознавчими рефлексіями на трагічні події воєнного часу в Харкові та прояви культурного спротиву, стали публікації доктора мистецтвознавства, доцента ХНУМ імені І. П. Котляревського Ю. Ніколаєвської в німецькому журналі «Van magazin», журналістки Даші Лобанюк на сторінках харківської незалежної медіаплатформи «Gwara media», подкасти Ю. Ніколаєвської для українських слухачів та київських журналістів Володимира Єрмоленка і Тетяни Огаркової для англійських країн, відеозустрічі з Д. Кутовим на каналі Kharkiv NOW на YouTube тощо. Широке філософське осягнення мистецьких процесів останніх місяців у контексті культурного спротиву України і, зокрема, в Харкові в розгорнутому інтерв'ю міністру культури та інформаційної політики України О. Ткаченку надав С. Жадан. У цей же час також стали з'являтися перші спроби науково осмислити творчі процеси, що відбуваються зараз у Харкові, а також, за участі харківських митців, в інших регіонах України і за кордоном. Так, доповіді за цією проблематикою були представлені на міжнародних науково-теоретичних конференціях у ХДАК «Культурологія та соціальні комунікації: інноваційні стратегії розвитку» (листопад 2022 р., доповідачі Т. Большакова, В. Щепакін) і «Культура та інформаційне суспільство ХХІ століття» (квітень 2023 р., доповідачка С. Тортіка). Різноманітні аспекти цієї ж проблематики вивчалися й під час проведення конференцій і круглих столів, що відбулися протягом 2022–2023 рр. у ХНУМ імені І. П. Котляревського: на II Всеукраїнському відкритому круглому столі «Сучасна мистецька освіта в умовах війни» (травень 2022 р., виступ О. Копелюка), на Міжнародній науково-практичній конференції «ХНУМ імені І. П. Котляревського 105 років: звершення та випробування» (жовтень 2022 р., доповіді Ю. Ніколаєвської, К. Палачової), XI науково-практичній конференції «Український театр в умовах війни» (жовтень 2022 р., доповіді І. Лобанової, І. Кобзар, Г. Кривоніс, А. Лозової, Я. Зеленської, Ю. Бондарчук, О. Дорофєєвої), на Міжнародному симпозіумі «Мистецтво і митці в часи криз та катастроф» (листопад 2022 р., доповіді В. Богатирьова, О. Дмитрієвої, І. Довжинець), на III Міжнародній науково-творчій конференції «Сучасне слово про мистецтво: наука і критика» (лютий 2023 р., доповідь О. Чередниченко).

Особисто автором цієї доповіді була опублікована оглядова стаття «Митці Харкова в російсько-українській війні» у фаховому науковому

виданні ХДАК «Культура України», вип. 78. Осягнення автором різних ракурсів цієї проблеми пройшло апробування також на пленарному засіданні III Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасне мистецтво: науково-методичний та практичний аспекти» в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини (вересень 2022) і на методичному семінарі кафедри теорії та історії музики ХДАК (грудень 2022 р.). На запрошення ХДНБ ім. В.Г. Короленка була проведена півторагодинна онлайн зустріч-лекція «Мистецький спротив: митці Харкова у російсько-українській війні». Крім цього, у березні 2023 р. автором доповіді була організована і проведена оффлайн творча зустріч в ХДАК з гуртом «Папа Карло», зараз готується подібна творча акція в ХДАК з відомим композитором і співаком Борисом Севастьяновим.

Трагічні і, водночас, героїчні події повномасштабної російсько-української війни стимулювали в багатьох представників мистецької сфери діяльності величезний сплеск творчої активності.

Характерними ознаками творчих проявів харківських митців наразі є: найчастіше камерність складу виконавців і невеликі приміщення, де відбуваються творчі події, креативність у застосуванні цих приміщень, форм поширення інформації про такі події, превалювання вітчизняних авторів та авторських композицій у програмах концертів, використання злободенних текстів і сюжетів, і, чи не найголовніше, – величезна жага митців до самореалізації. Переважна більшість з цих акцій має благодійну мету. Завдяки цьому постійно збираються чималі суми на потреби українських захисників, що наближає нас усіх до Перемоги. Творче життя міста триває і, попри щоденні смертельні виклики, збагачується, набуваючи нового сенсу й нових яскравих відтінків, що є підтвердженням сакральності міста-героя Харкова як потужного східного культурного форпосту України в переможній боротьбі з бездуховним російським агресором.